

nyű következményekkel járó történelmi esemény kiobbantásában való bűnösségről kell „dönteni” a történészeknek, óhatatlanul ellehetetleníti a kompromisszumos megoldásokat. A Mombauer utolsó megállapítása az, hogy mivel a „Fischer ellentmondás” tárgya immáron nem bír jelenkori relevanciával, az időbeli eltávolodás hozzájárulhat ahhoz, hogy egy újfajta megközelítéssel viszonyuljunk a témához. Ez egyúttal annak a lehetőségét is felveti – érvel a szerző –, hogy a posztmodernizmus mégiscsak segíthet a „Fischer ellentmondás” feloldásában oly módon, hogy megtaníthatja a történészeknek elfogadni az egymással szembenálló véleményeket, ezáltal pedig eljuthatnak oda, hogy kizárólagos igazságok deklarálása helyett valószínűségekben való megegyezésekre jutnak.

A tanulmány első része, amelyben a Fischer ellentmondás bemutatása és elemzése kerül sorra, alapos történelmi kutatómunkáról és jó kritikai érzékről tanúskodik. Éles váltás ehhez képest a cikk második és harmadik része, amelyekben a szerző tulajdonképpen „műfajt” vált, és történelemfilozófusi szerepben elmélkedik a posztmodernizmus gyakorolta kihívásokról és az I. világháború okait kutató történészek erre való reflektálatlanságáról. Ez a váltás az olvasó számára kicsit zavaró lehet, nem beszélve arról, hogy a szerző által kifejtett konklúziók valójában ellentmondásosak. Elsőként amellet érvel Mombauer, hogy a posztmodern által propagált relativista nézőpont a téma természetéből eredően alkalmazhatatlan a vitára, majd pár oldallal később oda jut, hogy az időben való eltávolodás mégiscsak hozhat valamiféle posztmodern megállapodást az egyet nem értésről. Ennek ellenére a tanulmány élvezetes olvasmányt nyújthat, bár kétségtelen, hogy a szerző által felvetett kérdések megválaszolásával kapcsolatban hiányérzetünk keletkezhet.

Herner-Kovács Eszter

Magyar testvéreink... Ján Palárik törekvése a szlovák-magyar kapcsolatok újraértelmezésére az 1860-as évek küszöbén

Anna Kobylinska: Brothers Hungarians... Ján Palárik's Attempt at Renegotiating the Slovak-Hungarian Relations on the Threshold of the 1860s = Acta Poloniae Historica 108, 2013

Anna Kobylinska tanulmánya Ján Palárik szlovák „nemzetépítő” 1860-as évekbeli nemzeti programját kísérel meg rekonstruálni, melynek központi eleme a magyarokkal való kiegyezés, a két nemzet közös sorsának vállalása és vállalni akarása. A szerző hipotézise szerint a szlovák politikai gondolkodás fejlődésében – noha a közmegegyezés 1848-at tekint a fordulópontnak, hiszen a nemzeti mozgalmuk ekkor vált valóban politikaivá és ezzel együtt radikalizálódott is, – valójában a Kiegyezés előestéje és az azt követő néhány év számít mérföldkönek. Kobylinska értelmezésében 1859-1860 környékén a szlovák értelmiség revideálta az 1848-ban megfogalmazott célokat, és ami 20 évvel korábban még érzelmekre apelláló harcos szabadságvágyként jelentkezett, az a Kiegyezés idejére józanabb politikai stratégiaként fogalmazódott újra, amelyet egyszerre jellemzett a nemzeti és az állampolgári gondolkodásmód. A modern szlovák politikai gondolkodás megjelenésével párhuzamosan – amit Kobylinska tehát 1860-ra datál – a nemzeti törekvés végcéljáról és megvalósításáról vallott szlovák értelmiségi álláspontok is differenciáltabbá váltak. A tanulmány ezen álláspontok közül a gyakran magyarbarátként aposztrofált Ján Palárik programját elemzi.

Ján Palárik liberális újságíró (egyben drámaíró és katolikus pap) a szerző elemzésében a szlovák-magyar testvériség lehangosabb szószólójaként jelenik meg. A tanulmány Palárik három, a Kiegyezést követően „Az iskola és irodalom barátja” című szlovák lapban megjelent írását elemzi, két szempontra fókuszálva: egyrészt az író politikai nézeteit igyekszik feltárni, másrészt pedig a diskurzuselemzés módszerét segítségül hívva a két fél – magyarok és szlovákok – meggyőzésére szolgáló retorikai fordulatokat és szimbólumrendszert mutatja be. A szerző szerint Palárik a magyarok és szlovákok közötti közvetítő szerepét igyekszik magára öltetni ezekben az írásokban, noha valójában

csak reflektál – szlovák szemszögből - a Bécs és Budapest között zajló eseményekre, hiszen befolyásolni azokat nem tudta.

Az első Palárik cikk, amelyet a szerző elemez (*Otázka národnosti a nasledovne i literatúry pri novom politickom preporodení Uhorska = Nemzetiségi kérdés és következképp az irodalom kérdése Uhorsko¹*) az új politikai berendezkedése mellett bővelkedik olyan retorikai fordulatokban, amelyek az író teljes azonosulását hivatottak kifejezni a magyar állammal. Palárik a szlovákok számára nem lát más hazát a multietnikus Szent István-i államon kívül, ezért nem véletlen, hogy a „mi” névmást használja egyaránt „Uhorsko” előtt, de a magyarok és a szlovákok (sőt, a többi szláv nemzetiség) megnevezése előtt is. A kortárs politikai fordulatokat a Gondviselés ajándékként írja le, amely lehetőséget teremt a magyarok és a szlovákok részéről egyaránt elkövetett hibák korrigálására és az őszinte megbékélés kiteljesítésére. A szerző által azonosított további szimbólumok az apa (Szent István), az anya (a magyar alkotmány), a haza (a történelmi Magyarország) és a fivérek (magyarok, szlovákok, szerbek és horvátok), amelyeket az újjászületés metaforája kísér, utalva a történelmi kontextusra.

A szlovák elit megosztottá vált 1860-ra abban a kérdésben, hogy milyen módon valósulhat meg a nemzetiségek emancipációja az új politikai konstellációban. Palárik álláspontja – az általa vizsgált szövegek alapján – egyértelmű és következetes: az alulról építkező, a szlovákság helyzetét Magyarországon belül fokozatosan erősítő „fontolva haladás” politikája mellett teszi le a voksát (egyúttal el is utasítja a túlzott követelőző hangvételt), a magyar alkotmányban pedig a nemzetiségek egyenlő jogainak garanciáját látja. A szerző arra is kitér a tanulmányban, hogy a politikai proaktivitás jegyében Palárik központi alakja volt a szlovák politika átgondolására összehívott tanácskozásoknak, csakúgy, mint a *Pest’budínske vedomosti* (= *Pest-Budai Hírek*) szlovák politikai magazin elindításának 1861-ben. Nézetei azonban nem győzték meg a mozgalomban résztvevő szlovák értelmiségiek többségét, ugyanis az 1861 júniusában általuk elfogadott Memorandum a szlovák nemzetről című dokumentum – amely a szlovák politikai gondolkodás alapkövé-

¹ A történelmi Magyarországra használt szlovák kifejezés.

nek számít – céljai között már egy területileg autonóm szlovák entitás létrehozása szerepel. A területi törekvéseket Palárik teljes mértékben elutasította, (ennek a magyar nyelvű sajtóban is hangot adott) hiszen ő az állampolgári egyenlőségen és a magyar-szlovák testvériségen alapuló „Uhorsko”-ban gondolkodott.

Kobylynska tanulmánya érdekes adalékul szolgálhat szlovák és magyar olvasók számára egyaránt, hiszen a szlovák politikai gondolkodás egy valóban csak kevesek által ismert fejezetét tárja elénk. Ugyanakkor fájó hiányossága a munkának, hogy kifejtetlenül hagyja azt a kérdést, hogy Palárik 1860-1861-ben megjelent írásai milyen fogadtatásra találtak a szlovák és magyar körökben, és mi volt az oka annak, hogy az általa felvázolt politikai stratégia nem talált valódi követőkre. A szerző a befejezésben csak röviden említi meg, hogy a tanulmány által tárgyalt pár éves periódust követően Palárik írásai sokkal tárgyilagosabb és pragmatikusabb hangvételt kezdenek megütni, a Kiegyezést követő kezdeti eufória tehát hamarosan alább hagyott az írónál. Ennek és a fentebb felvetett gondolatoknak a kifejtése és elemzése mindenképpen hozzáadott értéket jelentene az alapjában véve deskriptív jellegű munkának. Remélhetőleg a szerző folytatni fogja kutatását, és egy következő tanulmányban elemezni fogja Palárik „visszhangtalanságának” és az írásaiban bekövetkezett változások okait is.

Herner-Kovács Eszter

Európai migráció kelet és nyugat között az ezredfordulón

Oltmer, Jochen: Ost-West-Wanderung. Migration im Europa des späten 20. und frühen 21. Jahrhunderts. = Ost-West. Europäische Perspektiven. Jg. 2013. No. 1. 2-9. p. www.owep.de.

A kelet-nyugati gazdasági és politikai migráció az összeurópai folyamatok évszázados velejárója, amely a második világháború utáni zárt határok lebomlása során minden korábnál nagyobb lendületet vett az 1980-as évek végével. A kelet és nyugat közötti vasfüggöny négy évti-